

UNIERSYTET GDAŃSKI

WYDZIAŁ NAUK
SPOŁECZNYCH
UNIERSYTETU
GDAŃSKIEGO

Prof. zw. dr hab. Beata Pastwa-Wojciechowska

Instytut Psychologii UG

VIDI DECANUS

Gdańsk, dn. 5.05.2018

PRODZIEKAN
ds. Nauki
Katarzyna Krasoń
prof. dr hab. Katarzyna Krasoń

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Bolek - Kochanowskiej
pt.: „Przekonania a gotowość do agresji kobiet skazanych za popełnienie
przestępstwa z użyciem przemocy”

napisanej pod kierunkiem dr hab. Danuty Rode, prof. SWPS

Rozprawa doktorska mgr Magdaleny Bolek – Kochanowskiej oscyluje wokół niezwykle interesującej ale wciąż budzącej wiele emocji i kontrowersji problematyce, jaką jest agresja kobiet. Agresja wydaje się wpisana przede wszystkim w zachowania mężczyzn, na co wskazuje zarówno wiele koncepcji agresji, jak również statystyki przestępczości czy uwarunkowania społeczno-kulturowe. Właśnie owe zmiany społeczno-kulturowe oraz socjalne zdają się wskazywać na zmianę pozycji kobiet w społeczeństwie. Innymi słowy, z jednej strony kobiety coraz częściej pojawiają się w życiu społeczeństw, zwiększając swoją aktywność zawodową czy polityczną, z drugiej zaś wpływa to zmiany w ich wizerunku powodując, iż są spostrzegane jako agresywne, władcze i zaborcze. Wchodząc w rywalizację z mężczyznami na różnych polach

aktywności społecznej czy nawet przejmując pewne aktywności od mężczyzn zacierają granicę między tym, co męskie, a tym, co kobiece. Ostatnie doniesienia medialne dotyczące agresji kobiet, jak również wypowiedzi ekspertów zwracają uwagę na nasilenie agresji wśród współczesnych kobiet w różnym wieku. Wszystko to sprawia, że zachowania agresywne kobiet przenoszą się także na relacje interpersonalne nie tylko w obszarze zawodowym, ale także rodzinnym. Jak wskazują dane zawarte w raporcie TNS OBOP opracowany dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (2010) – 17% kobiet przyznało się do stosowania przemocy w rodzinie. Ponadto w większości były to kobiety młode, w tym także wykształcone i mieszkające w miastach średniej wielkości. Wyniki te są zgodne z badaniami zagranicznymi i odzwierciedlają charakterystykę funkcjonowania społecznego kobiet wskazując czynniki i mechanizmy podmiotowe, społeczne oraz poznawcze powstawania agresji jak również kształtowania się uwarunkowań wiktymizacyjnych agresji. Dlatego też podjęcie badań nad agresją kobiet jest szczególnie ważne, aby móc zrozumieć wewnątrzpsychiczne mechanizmy wyzwalania zachowań agresywnych u kobiet. Autorka w tym celu skorzystała z koncepcji gotowości do agresji A. Frączka, którą stanowi istotny czynnik ryzyka stosowania przemocy.

Analizując treści zawarte w doktoracie można zauważyć, iż są one istotne zarówno z punktu widzenia psychologii agresji, psychologii osobowości, psychologii różnic indywidualnych, jak i psychopatologii. W zakresie psychologii agresji praca Doktorantki wzbogaca aktualny dorobek wiedzy na temat uwarunkowań zachowań agresywnych kobiet poprzez przeprowadzone analizy w obrębie mechanizmów ich wzbudzania ze szczególnym uwzględnieniem aspektów poznawczych oddziałujących na gotowość do agresji.

Z perspektywy psychologii osobowości podjęty przez Doktorantkę problem dotyczy opisu zależności pomiędzy przekonaniem kobiet popełniających przestępstwa z użyciem przemocy a ich gotowością do agresji. W pracy oparła się na podejściu Regulacyjnej Teorii Osobowości, co zgodne jest z przyjętym w literaturze przedmiotu podejściem. Wzbogacają także naszą wiedzę o rolę takich zmiennych jak roszczeniowość czy płeć psychologiczna w kontekście funkcjonowania przestępczego. Analizy te czynione są zarówno na poziomie teoretycznym (analiza literatury przedmiotu) jak i własnych badań empirycznych.

Z kolei z perspektywy różnic indywidualnych szczególnie właściwości poznawcze wydają się być czynnikiem podatnym na różnice międzyplciowe, co determinuje też badania nad przyczynami przestępczości kobiet i mężczyzn. Autorka bardzo słusznie zakłada, że zależności te będą miały znaczenie w oparciu o bardzo wnikliwie przeanalizowaną literaturę przedmiotu, jak również przeprowadzone przez nią analizy statystyczne potwierdzają przyjęcie takiego wnioskowania.

Trudno też nie docenić wkładu przeprowadzonych badań w obszar psychopatologii i psychologii sądowo-penitencjarnej, chociażby poprzez pryzmat doświadczanej przez badane kobiety wiktymizacji, ale także poprzez wnioskowanie o sytuacyjnych i podmiotowych uwarunkowaniach popełnianych przez nie czynów czy znaczenia ustalonych prawidłowości dla procesu resocjalizacji i planowania oddziaływań programowych bądź terapeutycznych.

Tym samym uważam, że temat, który eksploruje Doktorantka pozwala na rozwój wymienionych wyżej subdyscyplin psychologii. Wpisuje się on także swoim obszarem w rozwój kryminologii, a tym samym w szeroko rozumiany obszar nauk sądowych. Uwzględniając przedstawione powyżej argumenty z całą odpowiedzialnością stwierdzam, że jednoznacznie pozytywnie oceniam obszar

podjętych przez mgr Magdalенę Bolek – Kochanowską dociekań teoretycznych i empirycznych. Pragnę tym samym wskazać wartość merytoryczną, eksploracyjną oraz aplikacyjną zagadnień poruszanych w przedłożonej dysertacji.

Recenzowana praca doktorska obejmuje łącznie 226 stron wraz z bibliografią, tabelami, rysunkami i aneksami. Praca składa się z części teoretycznej i empirycznej oraz bogatego wykazu bibliografii (s. 184-203). Uwagę zwraca fakt, iż Doktorantka wykorzystwała w swojej pracy publikacje zarówno autorów polskich, jak i zagranicznych. Literatura została bardzo dobrze dobrana do problematyki pracy i rzetelnie w niej wykorzystana. Oceniając pracę od strony formalnej należy zaznaczyć, że została ona napisana zgodnie z wymogami pisania prac naukowych i nie budzi żadnych zastrzeżeń. Odbiór pracy ułatwiają ponadto starannie i precyzyjnie opracowane rysunki (12 zgodnie z wykazem spisu rysunków s. 207) oraz tabele (50 zgodnie ze spisem tabel s. 204-206). Uwagę zwraca także poprawność językowa pracy, która została napisana staranną polszczyzną. Wyodrębnione przez Autorkę rozdziały - w obu częściach pracy - zostały opracowane zgodnie z analizowaną przez nią tematyką prowadzonych rozważań teoretycznych i badań empirycznych. Z pełnym przekonaniem stwierdzam, że rozprawa doktorska spełnia w pełni standardy pisania i konstrukcji prac naukowych a jej struktura odpowiada wymaganiom stawianym doktoratom.

Przechodząc do omówienia poszczególnych rozdziałów pragnę zauważyć, że:

1. *Teoretyczne założenia pracy*

Mgr Magdalena Bolek – Kochanowska jako cel swoich badań wyznaczyła sobie eksplorację problematyki przekonań jako predyktorów gotowości do agresji u kobiet skazanych za popełnienie przestępstwa z użyciem przemocy. Formułując w ten sposób cel swoich dociekań teoretycznych i empirycznych Doktorantka wyznaczyła

tym samym zakres treści, które powinny zostać uwzględnione w obszarze jej rozważań teoretycznych. Innymi słowy, powinna się skoncentrować na takich zagadnieniach jak agresja i gotowość do agresji, przekonania poznawcze, przemoc oraz wzajemne relacje zachodzące pomiędzy nimi w dotychczasowych ustaleniach na gruncie nauki i ewentualnie praktyki. Należy zauważyć, że zagadnienia te znalazły w pełni odzwierciedlenie w układzie poruszanych zagadnień w części teoretycznej pracy.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym „*Agresja i gotowość do agresji*” (s. 9-19) Doktorantka opisuje zagadnienie agresji i gotowości do agresji, koncentrując się na takich problemach jak definicje agresji oraz jej rodzaje i formy, agresywności, gotowości do agresji oraz różnic międzypłciowych w zachowaniach agresywnych. Mgr Magdalena Bolek – Kochanowska w sposób bardzo syntetyczny podeszła do omówienia wskazanych zagadnień. Używając określenia „syntetyczny” nie mam na myśli jego pejoratywnego znaczenia a pragnę zasygnalizować umiejętność Doktorantki do koncentracji na treściach tworzących merytorycznie uzasadniony ciąg wywodu, bez niepotrzebnego rozbudowywania go o treści zakłócające czy zbędne dla odbioru. Innymi słowy, skupiła się ona na problemowym ujęciu omawianych zagadnień a nie na tak często spotykanym opisie „wszystkiego, co się wie”. Wprowadzając kolejne zagadnienia czy definicje wskazywała na nowe elementy istotne dla rozumienia danych pojęć i rozszerzania perspektyw eksploracji naukowych. Za szczególnie cenne uważam przedstawienie zagadnień związanych z gotowością do agresji, gdzie Doktorantka korzystając z literatury przedmiotu wskazuje nie tylko na ramy teoretyczne tego problemu ale także wzbogaca go o wyniki badań empirycznych w tym zakresie. Udowadnia tym samym znaczenie tego konstruktu dla podjętych przez siebie analiz. Opisując z kolei różnice międzypłciowe w zachowaniach agresywnych ujęła je w aspekcie rozwojowym pokazując odmienne trajektorie ich rozwoju oraz formy stosowanej agresji.

Natomiast w rozdziale 2 zatytułowanym „**Przemoc**” (s. 19-35) zgodnie z przyjętą zasadą najpierw zdefiniowała pojęcie przemocy, przedstawiła jej rodzaje i formy by następnie skoncentrować się na zagadnieniach związanych z przestępczością z użyciem przemocy. Podobnie jak w poprzednim rozdziale Doktorantka precyzyjnie określiła zakres pojęciowy stosowanych terminów wskazując zarówno na ich uwarunkowania teoretyczne, jak i analizy empiryczne. Uwagę zwraca fakt, swobodnego poruszania się w omawianej tematyce, gdzie doktorantka potrafi połączyć wcześniejsze ustalenia badaczy a aktualną wiedzę (w zakresie klinicznym sięga do klasyfikacji DSM-5, co z pewnością jest standardem oraz ICD-11 co znacznie wzbogaca prowadzone analizy). Również zagadnienie dotyczące problematyki związanej z przestępczością z użyciem przemocy cechuje koncentracja na problemie poczynając od opisu zakresu problemu, koncepcji wyjaśniających a na specyfice przemocy stosowanej przez kobiety kończąc. Jedyne na co chciałabym zwrócić uwagę to brak nawiązania do aktualnej nowelizacji kodeksu karnego z 2015 roku chociażby jednym zdaniem czy zmiany te zachowały takie samo rozumienie czynów.

W trzecim rozdziale zatytułowanym „**System poznawczy a podejmowanie zachowań agresywnych**” (s. 38-52) Doktorantka zawarła opis związków zachodzących pomiędzy systemem poznawczym rozumianym jako przekonania, schematy i skrypty a aktywowaniem zachowań agresywnych. Przedstawiony przez Doktorantkę wywód niewątpliwie odzwierciedla jej szeroką wiedzę w tym obszarze. Co prawda trochę bym podyskutowała, co do roli schematów zwłaszcza roli schematów podstawowych, kluczowych oraz myśli automatycznych w kształtowaniu zachowań agresywnych, co można znaleźć chociażby w koncepcjach poznawczych odnoszących się do zaburzeń osobowości ale być może pewien niedosyt, który został we mnie wzbudzony wynika z własnego obszaru zainteresowań badawczych.

Podsumowując część teoretyczną pracy doktorskiej mgr Magdaleny Bolek – Kochanowskiej uważam, że została ona bardzo dobrze napisana, w sposób syntetyczny, bez zbędnych treści w opisie poruszanych zagadnień. Nie mniej jednak praca porusza tak wiele interesujących wątków, że z chęcią zapoznałabym się z ich głębszą analizą licząc na to, że Doktorantka w kolejnych publikacjach rozwinie podejmowane zagadnienia, do czego ją bardzo gorąco namawiam.

2. Część empiryczna

W tej części empirycznej pracy Doktorantka poddała starą się odpowiedzieć na pytanie *„w jakim stopniu przekonania przyczyniają się do gotowości do agresji sprawczyń przemocy w Polsce oraz na które z mechanizmów gotowości do agresji szczególnie oddziałują”* (s.53). O ile wywód dotyczący uzasadnienia problematyki badań własnych jest dla mnie zrozumiały i stanowiący kontynuację wywodów zawartych w części teoretycznej pracy o tyle nie do końca zgadzam się z zaprezentowanym graficznie ogólnym modelem badawczym (s. 55, rysunek 3). Wątpliwość moja dotyczy wpływu danych penitencjarnych na gotowość do agresji kobiet osadzonych za popełnienie przestępstwa z użyciem przemocy. O ile wpływ danych socjodemograficznych i wiktymologicznych jest jak najbardziej uzasadniony o tyle dane penitencjarne raczej wydają się mieć charakter podtrzymujący lub ewentualnie weryfikujący te przekonania i gotowość do agresji. Nie mam też przekonania, co do zaliczenia charakteru dokonanego czynu karalnego do danych penitencjarnych – popełniony czyn raczej zaliczyłabym do danych kryminologicznych. Mam nadzieję, że Doktorantka w trakcie obrony będzie mogła rozwiązać moje wątpliwości w tym zakresie.

Na marginesie, chciałabym sprostować, iż jestem psychologiem klinicznym i sądowno penitencjarnym a nie społecznym (informacja zawarta na s. 54). Nie mam oczywiście nic przeciwko psychologom społecznym ale zdecydowanie czuję się zintegrowana z w/w obszarami.

Mgr Magdalena Bolek – Kochanowska w celu weryfikacji empirycznej podjętych zagadnień teoretycznych sformułowała 11 pytań badawczych odnoszących się do przyjętego modelu badawczego. Można się zastanowić czy pytań 6, 7 i 8 nie można by było zastąpić jednym pytaniem, tzn. Które czynniki zawarte w modelu badawczym w najwyższym stopniu wyjaśniają ryzyko występowania wysokiego nasilenia poszczególnych mechanizmów (emocjonalno-impulsywnej, nawykowo-poznawczej, osobowościowo-immanentnej) gotowości do agresji kobiet osadzonych za popełnienie przestępstwa z użyciem agresji? Ponadto zastanowiłabym się nad podobnym zabiegiem w przypadku pytań od 9-11. Natomiast sformułowane hipotezy kierunkowe jak najbardziej pozostawiłabym w zaproponowanej formie. Zgadzam się natomiast z przyjętym przez Doktorantkę rozwiązaniem, że w obszarach, w których współczesna wiedza nie upoważnia do stawiania jednoznacznie brzmiących szczegółowych hipotez należy przyjąć ich eksploracyjny charakter a ewentualne zależności określić na podstawie przeprowadzonych analiz.

Doktorantka bardzo precyzyjnie określiła badane zmienne ujmując je w czytelnej tabeli (tabela nr 3), co znacznie ułatwia orientację Czytelnikowi bowiem jest ich bardzo dużo. Są one jednak związane ściśle z przyjętym modelem badawczym a do każdej zmiennej Doktorantka przypisała wskaźniki oraz podała narzędzia pomiaru.

Doktorantka przebadła łącznie 173 kobiety osadzone w zakładach karnych lub aresztach śledczych, spośród których wyodrębniła dwie grupy, tj. główną grupę badaną, stanowiącą 96 osób oraz grupę porównawczą, stanowiącą 77 osób.

Precyzyjnie sformułowała kryterium doboru do grup. Tym samym grupy zostały dobrane w sposób prawidłowy.

Również metody badawcze zostały dobrane w sposób prawidłowy, zgodny z przyjętym celem i problemem badań. Łącznie wykorzystanych zostało 9 metod. Doktorantka każdą z nich opisała w szczegółowy sposób, podając tworzące je skale i zasady ich opisu, jak również informacje dotyczące ich rzetelności. Wykorzystane w badaniu metody Doktorantka zamieściła w Aneksie (s.209-226).

Zgromadzone dane zostały poddane wnikliwej analizie statystycznej oraz zostały omówione w kontekście istniejących analiz teoretycznych i analiz empirycznych. Analizę statystyczną przedstawionych pytań i hipotez poprzedził bardzo precyzyjny opis osób badanych pod względem zmiennych socjodemograficznych, wiktymologicznych i penitencjarnych.

Zastosowane procedury statystyczne są adekwatne do rozwiązywanych w pracy problemów badawczych. Przechodzą do kolejnych etapów analizy starała się poinformować Czytelnika jakiej analizy statystycznej dokona natomiast zabrakło mi trochę zasygnalizowania czemu ta analiza statystyczna służy. Wprowadzenie takiego zabiegu z pewnością pozwoliłoby na lepszą orientację Czytelnika, co do prowadzonych zabiegów a także nadało bardziej „przyjazny” odbiór prezentowanych treści.

Z pewnością należy podkreślić umiejętność prezentowania przez Doktorantkę uzyskiwanych rezultatów badań w postaci bardzo czytelnych i precyzyjnie opisanych tabel oraz rysunków. Tak przejrzysty sposób przedstawiania uzyskanych rezultatów badań sprawił, że pomimo akcentowanej wcześniej rozległości zebranego materiału Doktorantka potrafiła przedstawić go w sposób czytelny i zrozumiały dla Czytelnika. Tym samym Czytelnik może śledzić tok rozumowania Doktorantki.

Uważam też, że mgr Magdalena Bolek – Kochanowska dokonała niezwykle wnikliwej dyskusji uzyskanych rezultatów badań konfrontując je z aktualną wiedzą teoretyczną i doniesieniami badawczymi. Sformułowała łącznie 26 uzasadnionych wniosków wskazując także w trafny sposób aplikacyjny charakter swoich badań.

Podsumowując, część empiryczną stwierdzam, że odzwierciedla ona wysokie kompetencje mgr Magdaleny Bolek – Kochanowskiej jako badacza, nie tylko w kontekście zastosowanych metod i procedur badawczych ale także a aspekcie merytorycznego ich uzasadnienia. Wysoko oceniam także trafność proponowanych możliwości aplikacyjnych uzyskanych rezultatów badań, co świadczy o znajomości środowiska, w którym tak swobodnie poznawczo i empirycznie porusza się Doktorantka.

Konkluzja:

Przedstawioną przez Doktorantkę pracę oceniam bardzo wysoko zarówno w aspekcie merytorycznym, jak i metodologicznym. Zatem z pełnym przekonaniem stwierdzam, że spełnia ona wymagania określone przepisami art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku wraz z późniejszymi zmianami o stopniach i tytule naukowym. Zgodnie ze wskazaną wyżej Ustawą rozprawa doktorska mgr Magdaleny Bolek – Kochanowskiej pt. *„Przekonania a gotowość do agresji kobiet skazanych za popełnienie przestępstwa z użyciem przemocy”* stanowi „oryginalne rozwiązanie problemu naukowego”. W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie mgr Magdaleny Bolek - Kochanowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Jednocześnie wnoszę o wyróżnienie rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Bolek - Kochanowskiej, ze względu na wysoką jakość przeprowadzonych analiz

teoretycznych i metodologicznych, realizację projektu badawczego w niezwykła starannością a tym samym uzyskanie rezultatów badań istotnych dla rozwoju psychologii.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'G. B.' or similar, located in the center of the page.